

Географиядан 2025-2026 облыстық олимпиадасы

9 сынып

1 тур

Бұл тур тақырыптық тапсырмалары бар 5 бөлімнен тұрады (әрқайсысы 10 ұпай).
 Бұл тур үшін алуға болатын ең жоғары ұпай - 50.
 Олимпиаданы орындау уақыты: 2.5 сағат (150 минут).

Мазмұны

А бөлімі. Чара құмдары	1
В бөлімі. Науру	4
С бөлімі. Такла-Макан шөлі	5
Д бөлімі. Орал тіл жанұясы халықтары	6
Е бөлімі: Фиджи суы	8

А бөлімі. Чара құмдары

Чара құмдары - Забайкальеде орналасқан, ерекше ландшафт пен спецификалық климаты бар тау ойпатындағы оқшауланған құм массиві.

А1 сызбасы. Ресей Федерациясының федералды округтері

A2 сызбасы. Чара құмдарының спутниктік көрінісі

1.1. Чара құмдары РФ-ның қай федералды округінде орналасқан? [0.5]

1.2. Құм массивінің шамамен ауданы қанша? Есептеңіз [1]

2. Чара құмдарының қазіргі келбеті мындаған жылдар бойы табиғи процестердің әсерінен қалыптасты.

2.1. Көптеген ғалымдардың пікірінше, Чара құм массиві қай геологиялық кезеңге дейін қалыптасқанын көрсетіңіз. Бұл кезең көптеген мұздықтардың пайда болуымен, флювиогляциальды шөгінділердің дамуымен және қазіргі заманғы жер бедерінің қалыптасуымен сипатталады. 2,6 млн жылдан 11,7 мың жылға дейін созылды. [1]

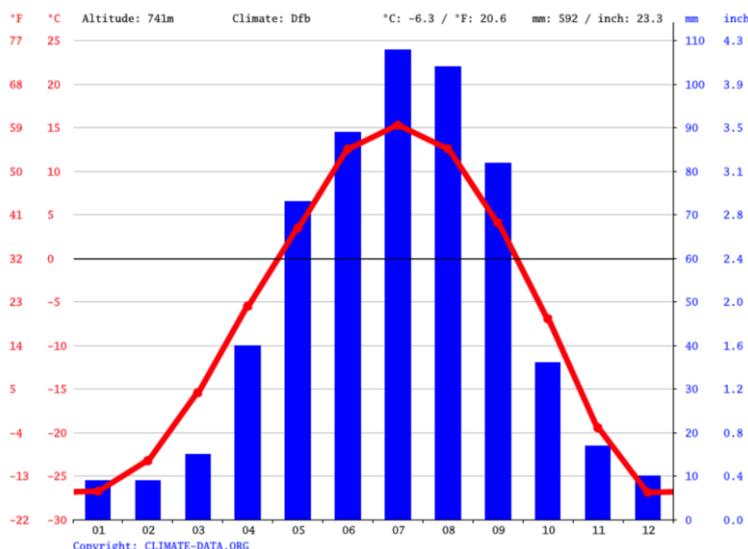
2.2. Чара құмдары пайда болғанға дейін тау аралық ойпатта құмның жиналуына қандай геоморфологиялық процесс себеп болды? [1]

A3 сызбасы. Чара құмдарының фотосуреттері

2.3. A3 сызбасына сәйкес, Чара құмдарында пішіні мен құрылымы бойынша қандай құм төбелері негізінен кездеседі? [0.5]

- A. бархан (орақ тәрізді)
- B. параболалық
- C. жұлдыз тәрізді
- D. құм төбелері жоқ (тегіс құм жамылғысы)

A4 сызбасы. Чара ауылының климатограммасы

- 3.1. Климатограмманы пайдаланып, жылдық жауын-шашын мөлшерін анықтаңыз. [0.5]
- 3.2. Жылдық жауын-шашын мөлшері құрғақшылықтың (шөл климатының) климаттық критерийлеріне сәйкес келе ме? Жауабыңызды негіздеңіз. [1.5]
- 3.3. Жауын-шашынның салыстырмалы түрде орташа мөлшеріне қарамастан, Чара құмындағы ландшафттың қалыптасуы мен тұрақтылығына қандай климаттық фактор ықпал етеді? [1]
- 3.4. Берілген климатограммаға сүйене отырып, Кёппен жүйесі бойынша климат түрін анықтаңыз. [1]
4. Чара құмдары орналасқан аймақ ерекше режимге бағынады: құм төбелері арқылы тек бекітілген бағыттар бойынша жүруге рұқсат етіледі, құрылыс және өнеркәсіптік әзірleme жұмыстарына тыйым салынады, ал келушілер саны бақылауда болуы керек.
  - 4.1. Осы жағдайларда қандай табиғатты қорғау мәртебесі берілуі ең ықтимал? [1]

4.2. Жасыл-алтын түсті таран (*Acanthopanax chlorochryseum*) - биіктігі 40 см-ге дейін жететін сирек кездесетін кішкентай бұта, сопақша, түкті жапырақтары және тығыз шоғырланған сары гүлдері бар.

Ол тек Чара құмдарында кездеседі және осы аймақтың эндемигі. Чара құмдарында бұл өсімдіктің тіршілігін қамтамасыз ететін негізгі фактор не? [1]

A5 сызбасы. Жасыл-алтын түсті таран

В бөлімі. Науру

Науру аралы көтерілген маржан атоллы болып табылады.

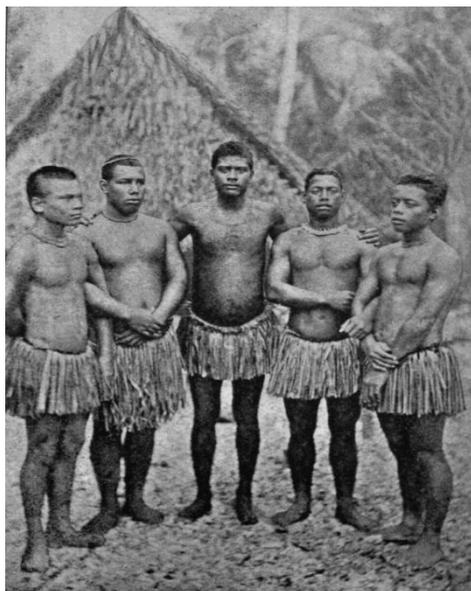
В1 сызбасы. Науру аралының жерсеріктік суреті.

1. Атоллдардың түзілу процесін түсіндіріңіз. [2]

Науру – Тынық мұхитының орталық бөлігіндегі ергежейлі аралдық мемлекет. XX ғасырда ел табиғи ресурстардың бір түрін өндірумен байланысты қарқынды экономикалық өрлеуді бастан кешірді, бірақ кейіннен 90-шы жылдары арал экономикалық дағдарысқа ұшырады.

2.1. Берілген шикізатты атаңыз [0.5]

2.2. Аралда экономикалық дағдарыстың неліктен орын алуы мүмкін екенін болжаңыз. [1.5]

В2 сызбасы. Наурулықтар 1914 жылы (сол жақта). XXI ғасырдағы наурулықтар (оң жақта).

Науру 1968 жылы тәуелсіздік алғанға дейін ол жерде балық аулау және көкөніс өсіру танымал болған. Науру халқының сол кездегі тамақтануы негізінен теңіз балықтарынан тұратын, жемістер, тамыр жемістер және кокос жаңғағы. Уақыт өте келе Науру халқы арасында семіздік деңгейі ең жоғары елдердің біріне айналды.

3.1. Науру экономикасындағы өзгерістер халықтың тамақтану құрылымына қалай әсер еткенін түсіндіріңіз. [2]

3.2. Неліктен табиғи ресурстар таусылғаннан кейін, жергілікті тұрғындар арасында семіздік деңгейі әлі де жоғары екенін түсіндіріңіз. [1]

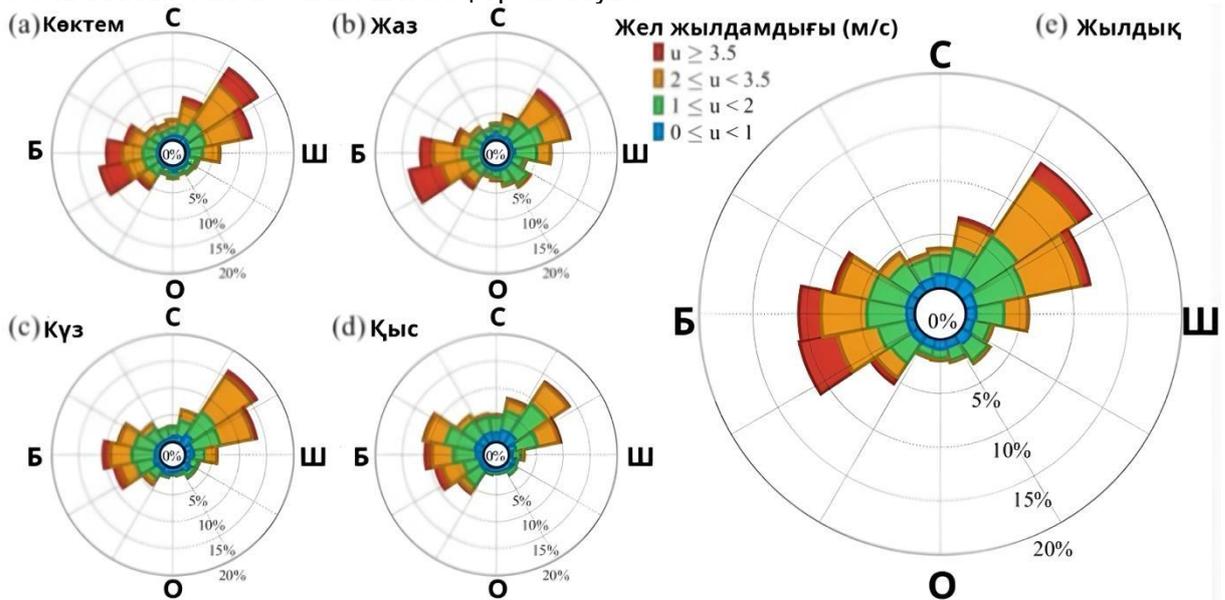
3.3. Семіздіктен туындайтын **екі** ауру түрлерін атаңыз [1]

3.4. Экономикалық тұрғыдан семіздіктің **екі** теріс салдарын атаңыз [2]

С бөлімі. Такла-Макан шөлі

С1 сызбасы. Такла-Макан шөлінің орналасуы.

С2 сызбасы. Такла-Макан шөліндегі жел раушандары жылдық және мезгілдік түрде

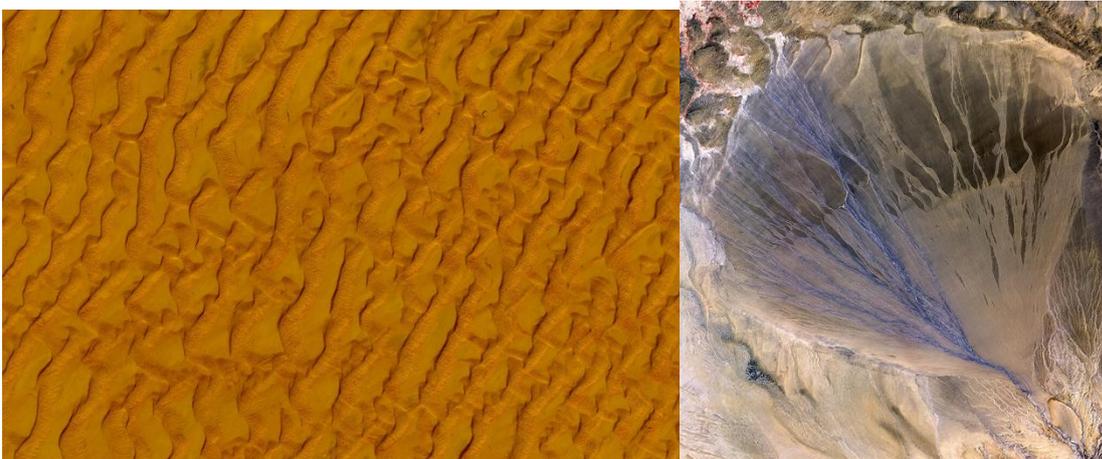
1. Такла-Макан - әлемдегі ең ірі шөлдердің бірі, Қытайдың солтүстік-батысында орналасқан

1.1. Осы өңірде шөлдің қалыптасуына әсер еткен негізгі факторды атаңыз және түсіндіріңіз. [1.5]

1.2. Ең күшті желдердің солтүстік-шығыс бағытта соғуының себебін атаңыз. [0.5]

1.3. Қай мезгілде құмды дауылдардың ең көп саны байқалады? [0.5]

1.4. 1.3-тармақтағы жауабыңызды түсіндіріңіз. [1.5]

С3 сызбасы. Такла-Макан шөліндегі құмды дюна (сол жақта) және аллювиалды конустар (веер) (оң жақта).

2.1. Егер сурет солтүстікке бағытталған болса, бірінші фотода желдің қай бағытта соғатынын анықтаңыз? [0.5]

2.2. Бірінші фотода (сол жақта) нысандардың орналасуының өзгеруі салдарынан туындауы мүмкін **екі** теріс экономикалық салдарды түсіндіріңіз. [2]

2.3. Екінші фотосуретте (оң жақта) аллювиалды конусты (веер) құрайтын шөгінділердің түйіршік өлшемі бойынша сұрыпталған-сұрыпталмағанын анықтаңыз. Неліктен олардың сұрыпталғанын / сұрыпталмағанын түсіндіріңіз. [1.5]

2.4. Екінші фотодағы (оң жақта) жер бедерінің экономикалық маңызын бағалаңыз: осы жер бедерінің өңірдің шаруашылық қызметіне тигізетін **бір** оң және **бір** теріс әсерін атаңыз. [2]

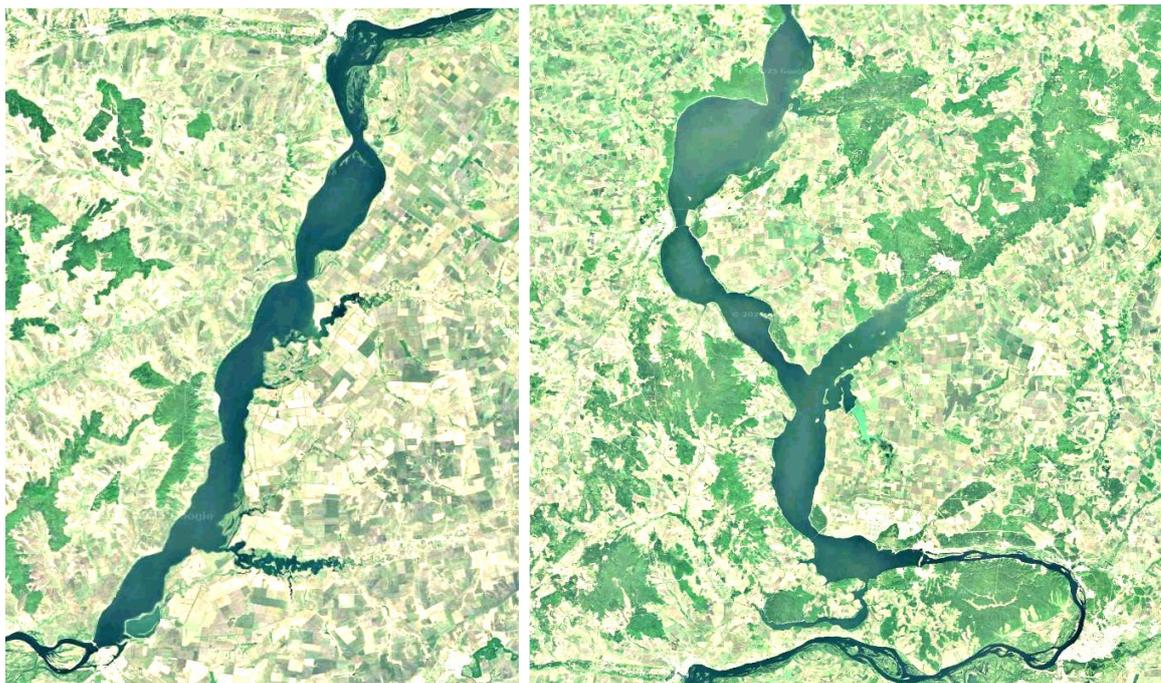
D бөлімі. Орал тіл жанұясы халықтары

Орал тіл жанұясы – көбіне Еуропа елдері мен Солтүстік Еуразияда қоныстанған сөйлеушілер арасында таралған тілдердің ірі жиынтығы. Аталған тіл жанұясы сөйлеушілерінің едәуір бөлігінде өзінің тәуелсіз мемлекеті бар, ал қалған бөлігі басқа елдердегі өңірлердің және автономдық аймақтардың тұрғындары болып табылады.

D1 сызбасы. Орал тіл жанұясы халықтарының белгілі бір тобының орналасу картасы.

1. D1 сызбасын зерттеңіз. Орал тіл семьясы халықтарының бірі орналасқан елдердің тізімінен өмір сүру сапасы ең жоғары **бір** елді таңдаңыз. [1]
  - A. Швеция
  - B. Финляндия
  - C. Венгрия
2. 1 пунктындағы таңдауыңызды **үш** себеп арқылы түсіндіріңіз. [3]
3. 1 пунктынан басқа елді таңдаңыз және таңдаған еліңіз бойынша оның географиялық орналасуы белгілі бір шаруашылық түрін жүргізуге қалай әсер ететінін түсіндіріңіз. [1.5]

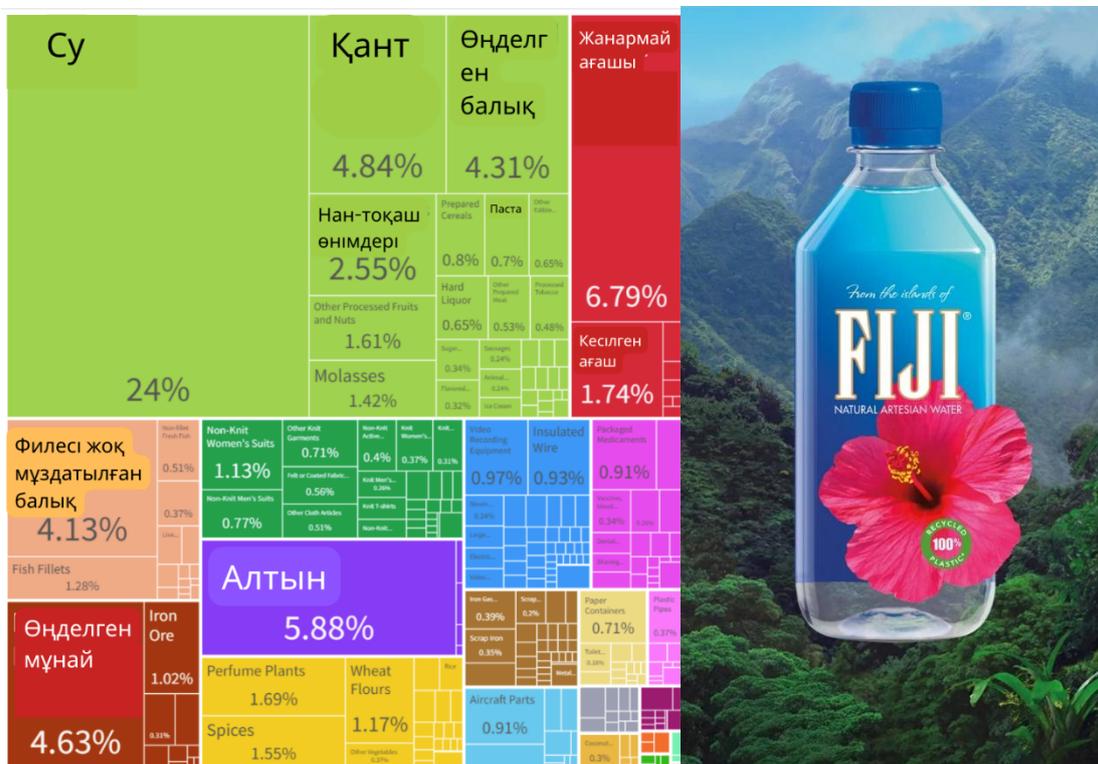

D2 сызбасы. Өзендегі су объектісінің жер серігі арқылы түсірілген суреттері. Орал тіл жанұясының бір бөлігі осы өзен бассейнінде қоныстанған.

4. D2 сызбасын зерттеңіз және екі суретте бейнеленген су объектісінің **түрін** атаңыз. [0.5]
5. D2 сызбасында белгіленген нысанның қандай экономикалық маңызы бар? [1]
6. Берілген нысан қай өзен бассейнінде орналасқан? [1]
7. 6 пунктындағы жауабыңызды қолдана отырып, осы өзеннен тәуелді **бір** шаруашылық саласын анықтаңыз және өз таңдауыңызды түсіндіріңіз. [2]

Е бөлімі: Фиджи суы

Фиджи - Тынық мұхитының оңтүстігіндегі 930 мыңға жуық халқы бар аралда орналасқан мемлекет. Фиджи экспорты жылына 1,2 миллиард долларға бағаланады, бөтелкедегі су, балық және қант негізгі экспорттық тауарлары болып табылады. Негізгі нарықтары - Аустралия, АҚШ және Жаңа Зеландия, олар экспорттың 50% - дан астамын құрайды.

E1 сызбасы. Фиджи экспорттық картасы, 2024 ж E2 сызбасы. Fiji Water суы

1. Фиджидің экспорттық құрылымында экономиканың қай секторы ең үлкен екенін анықтаңыз. [0.5]

2.1. E1 сызбасын қолдана отырып, 2024 жылы Фиджи бөтелкедегі суды қанша көлемде экспорттағанын АҚШ долларымен есептеңіз.[1]

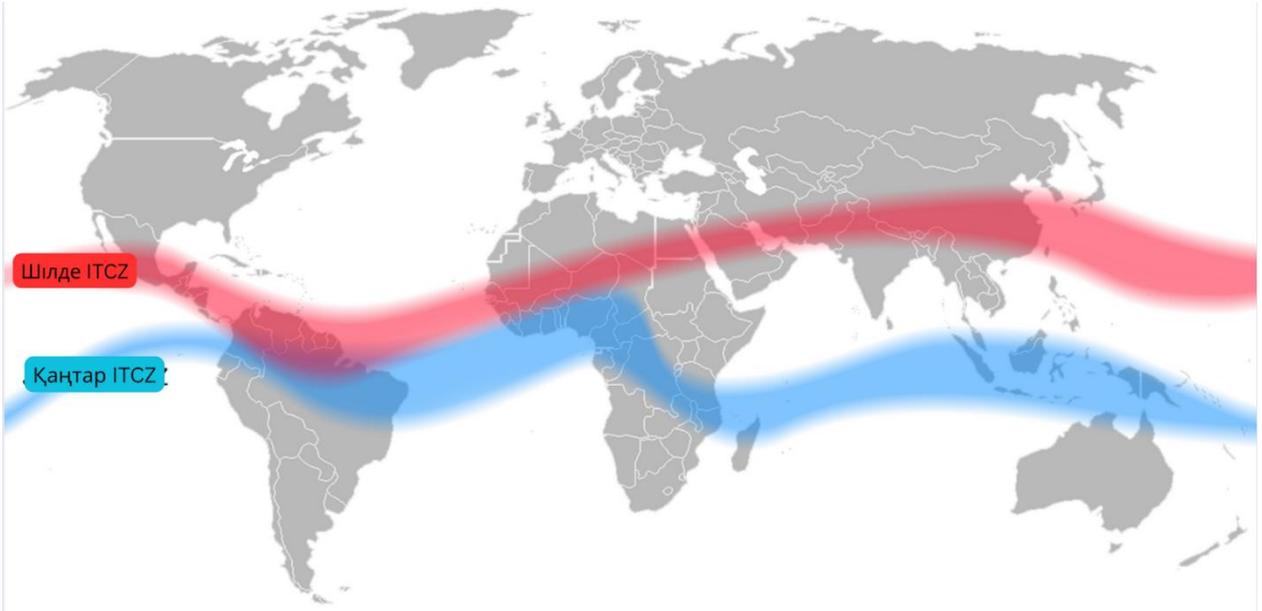
2.2. Негізгі экспорттық тауардың бөтелкедегі су екендігі қандай екі әлеуметтік-экономикалық артықшылықтар беретінін талдаңыз. [2]

Fiji Water суы Фиджидегі Вити Леву аралында орналасқан қорғалған артезиан бұлағынан алынады.

3. Fiji Water бөтелкедегі судың шығу тегі туралы қандай мәлімдемелер дұрыс екенін анықтаңыз. Т - дұрыс, F - дұрыс емес. [2.5]

1.	Fiji Water жер үсті өзендері мен Фиджи көлдерінен өндіріледі	T	F
2.	Фиджи аралдарының шығу тегі жер асты суларының жиналуына қолайлы саңылаулы/кеуекті (пористый) жыныстардың пайда болуына ықпал еткен.	T	F
3.	Фиджидің физикалық-географиялық жағдайы артезиан суларын шексіз пайдалану әлеуеті бар ресурс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.	T	F

4.	Фиджидің аралдық жағдайы бөтелкедегі суды әлемдік нарықтарға экспорттау кезінде көлік шығындарын азайтады.	T	F
5.	Фиджидің физикалық-географиялық оқшаулануы Fiji Water брендінің құндылығын экологиялық тазалықпен байланыстыру арқылы арттырады	T	F

Е3 сызбасы. Тропикаралық конвергенция аймағының картасы (ITCZ)

4. Фиджи аралдары Коппен классификациясы бойынша қандай климатқа жататынын анықтаңыз. [1]

5.1. Е3 сызбасын қолдана отырып, Фиджидегі артезиан сулы горизонттарының максималды толтыру айын және олардың салыстырмалы түрде сарқылу маусымын көрсетіңіз және жауабыңызды қысқаша дәлелдеңіз. [2]

5.2. Эль-Ниньоның Фиджидегі жер асты суларының толуына қалай әсер ететінін болжаңыз. [1]